



NORGES HØYESTERETT

Den 7. januar 2015 ble det av Høyesteretts ankeutvalg bestående av justitiarius Schei og dommerne Tønder og Bull i

HR-2015-00028-U, (sak nr. 2014/2058), sivil sak, anke over dom:

Staten v/Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker (Regjeringsadvokaten v/ass. regjeringsadvokat Tolle Stabell)

mot

A (advokat Jan Tennøe)

avsagt slik

DOM:

- (1) Saken gjelder anke over opphevelse av dom om gyldigheten av vedtak i Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker (Gjenopptakelseskommisjonen). Spørsmålet i saken er om tingretten i tilstrekkelig grad har behandlet saksøkers anførsel om at vedtakene i Gjenopptakelseskommisjonen lider av saksbehandlingsfeil.
- (2) A ble ved Eidsivating lagmannsretts dom av 16. juni 1958 funnet skyldig i voldtekt og drap av B, samt skyldig i å ha forvoldt ildebrann i kjelleren der liket lå. Straffen ble satt til livsvarig fengsel og ti års sikring. Anken til Høyesterett ble forkastet ved kjennelse av 1. november 1958.
- (3) A ble løslatt fra fengsel i februar 1974. Han har hele tiden hevdet sin uskyld og har fem ganger forsøkt å få saken gjenopptatt. Den første gangen trakk han selv begjæringen. De påfølgende to gangene ble begjæringen henholdsvis forkastet og ikke tatt til følge av Eidsivating lagmannsrett. Begge avgjørelsene ble anket til Høyesterett som forkastet ankene i 1976 og 2001. De to siste gangene, i 2006 og 2010, har Gjenopptakelseskommisjonen avslått As begjæringer.
- (4) A tok 20. mai 2011 ut stevning mot staten v/Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker og Justis- og beredskapsdepartementet med slik påstand:

- "1. Gjenopptakelseskommisjonens vedtak av 6. desember 2006 og 26. august 2010 for As begjæring om gjenopptakelse av Eidsivating lagmannsretts dom av 16. juni 1958 mot ham er ugyldige.
2. Eidsivating lagmannsretts dom av 16. juni 1958 mot A gjenopptas.
3. Subsidiært: Riksadvokaten plikter å begjære gjenopptakelse av Eidsivating lagmannsretts dom av 16. juni 1958 mot A.
4. Atter subsidiært: Gjenopptakelseskommisjonen plikter å treffe beslutning om gjenopptakelse til fordel for A for så vidt gjelder Eidsivating lagmannsretts dom av 16. juni 1958 mot ham.
5. Atter subsidiært: Gjenopptakelseskommisjonen plikter å behandle As begjæring om gjenopptakelse på nytt med medlemmer som ikke til nå har vært medlemmer eller varamedlemmer i kommisjonen.
6. A tilkjennes sakens omkostninger."

(5) Staten v/Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker bestred As krav ved tilsvarende av 5. september 2011 og la ned slik påstand:

- "1. Stevningens påstand pkt. 2, 3, 4 og 5 avvises.
2. Staten v/Justis- og politidepartementet og Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker frifinnes.
3. Staten v/Justis- og politidepartementet og Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker tilkjennes sakskostnader."

(6) Saken ble ved kjennelse fra Oslo tingrett av 14. oktober 2011 stanset i påvente av at Høyesterett avsa dom i den såkalte Baneheia-saken, Rt. 2012 side 519 (storkammer).

(7) Punkt 2 til 5 i As påstand for tingretten ble senere frafalt i saksforberedende møte 11. september 2013. Søksmålet ble etter dette rettet kun mot staten v/Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker.

(8) Oslo tingrett avsa 8. november 2013 dom etter forenklet domsbehandling, jf. tvisteloven § 9-8, med slik slutning:

- "1. Staten v/Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker frifinnes.
2. A dømmes til å betale sakskostnader til staten v/Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker med kr. 40.000,- – førtitusen – innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse."

(9) A anket til Borgarting lagmannsrett som 22. september 2014 avsa dom med slik slutning:

- "1. Tingrettens dom oppheves.
2. I sakskostnader for lagmannsretten betaler staten v/Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker 59 220 – femtinitusentohundreogtjue – kroner til A innen to uker for forkynnelse av dommen."

(10) Staten v/Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker har i rett tid påanket Borgarting lagmannsretts dom og har i hovedsak gjort gjeldende:

(11) Lagmannsrettens dom lider av flere saksbehandlingsfeil knyttet til utilstrekkelige domsgrunner og manglende kontradiksjon. Blant annet er det uklart om lagmannsretten aksepterer at tingretten hadde myndighet til å prøve klassifikasjonen av anførselene, om lagmannsretten selv prøvde As anførsler, og om lagmannsretten tok stilling til As anførsel om at hans pretensjon om saksbehandlingsfeil var til hinder for at frifinnelsesdom kunne avsies etter forenklet domsbehandling. Lagmannsretten har ikke angitt hva slags

saksbehandlingsanførsler som kan prøves av domstolene. Det er uklart om As anførsler ble prøvd, og om retten konkluderte med at han hadde fremsatt noe som reelt rettet seg mot kommisjonens saksbehandling. Lagmannsretten har ikke tatt stilling til statens anførsel om at saksbehandlingsskritt knyttet til den konkrete bevisfastleggingen og vurderingen av bevisene, er utenfor domstolenes kompetanse. Det foreligger i tillegg brudd på kontradiksjonen da partene ikke ble oppfordret til å uttale seg om den saksbehandlingssvikten hos tingretten som lagmannsretten mente forelå.

- (12) Staten v/Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker har lagt ned slik påstand:

"Lagmannsrettens dom oppheves."

- (13) A har i tilsvaret i hovedsak gjort gjeldende:

- (14) Borgarting lagmannsretts dom er i det vesentlige og i resultatet korrekt. Det foreligger ingen feil ved lagmannsrettens domsgrunner. Lagmannsrettens domsgrunner er ikke uklare eller ufullstendige når det gjelder hva som er galt med tingrettens saksbehandling. Lagmannsretten har korrekt opphevet tingrettens dom fordi tingretten ikke behandlet saksøkers anførsler om saksbehandlingsfeil. Det er i tilsvaret vist til at det for tingretten ble gjort gjeldende en rekke mangler ved kommisjonens bevisvurdering, blant annet at kommisjonen ikke har foretatt en samlet vurdering av de feil som var blitt påvist. Dette har tingretten ikke behandlet. Det er redegjort utfyllende nok for rettstilstanden i lys av Baneheia-dommen. Det var ikke påkrevd at lagmannsretten skulle trekke opp de nærmere grensene for hva slags saksbehandlingsfeil som kan prøves. Når det gjelder kontradiksjon, så hadde staten rikelig med tid til å komme med ytterligere innlegg etter at lagmannsretten ca. tre uker før domsavsigelsen, ga uttrykk for at de overveide opphevelse.

- (15) A har lagt ned slik påstand:

"Anken forkastes.

A tilkjennes sakens omkostninger (for Høyesterett)."

- (16) Høyesteretts ankeutvalg har ved brev av 12. desember 2014 varslet at det vurderte å oppheve Borgarting lagmannsretts avgjørelse av 22. september 2014, jf. tvisteloven § 30-3 andre ledd litra d. Som begrunnelse ble det angitt følgende: "Ankeutvalget viser blant annet til at lagmannsretten har lagt til grunn at det er gjort gjeldende saksbehandlingsfeil, og at disse ikke er drøftet av tingretten. Tingretten har – slik utvalget oppfatter den – sett det slik at det som er gjort gjeldende som saksbehandlingsfeil, er knyttet direkte opp til bevisbedømmelsen på en slik måte at dette ikke vil kunne prøves av retten innenfor de rammer for domstolsprøving som er trukket opp i Rt. 2012 side 519. Lagmannsretten har – så vidt utvalget kan se – opphevet tingrettens dom uten å drøfte holdbarheten av tingrettens standpunkt her". Partene ble gitt frist til 22. desember 2014 klokken 10 for bemerkninger, jf. tvisteloven § 9-6 første ledd.
- (17) A har 19. desember 2014 inngitt prosesskriv med merknader til Høyesteretts varsel om opphevelse, der det i hovedsak gjøres gjeldende:
- (18) Bestemmelsen i tvisteloven § 30-3 andre ledd bokstav d er ment å ha et snevert anvendelsesområde, og er begrenset til de helt klare tilfeller av saksbehandlingsfeil eller rettsanvendelsesfeil. Arbeidssituasjonen i Høyesterett og prosessøkonomiske hensyn kan ikke begrunne summarisk opphevelse når det er den minste tvil om hvorvidt det foreligger

saksbehandlingsfeil som gir grunnlag for opphevelse. I foreliggende sak er vi utenfor det snevre anvendelsesområdet som forarbeidene gir anvisning på. Det anføres prinsipalt at lagmannsretten ikke har begått saksbehandlingsfeil i form av manglende begrunnelse, jf. tvisteloven § 29-21. Både ordlyden og den nærmere sammenhengen i tingrettens avgjørelse tilsier en annen forståelse enn den utvalget legger til grunn i sitt varsel om opphevelse. En nærmere vurdering av rettens kompetanse hadde vært nødvendig dersom tingretten hadde kommet til at det var fremsatt anførsler om saksbehandlingen, men at disse likevel ikke kunne prøves. Dette er ikke tilfellet i foreliggende sak; tingretten var av den oppfatning at det kun var fremsatt anførsler om bevisbedømmelsesfeil i Gjenopptakelseskommisjonen. En nærmere vurdering av rettens kompetanse er da ikke nødvendig. Dersom lagmannsretten som første instans skal gå inn på spørsmålet, må retten ta stilling til spørsmål som ikke er vurdert eller drøftet av tingretten, og hvor tingretten heller ikke har gått inn på de faktiske forhold som ligger til grunn for en slik problemstilling.

- (19) Subsidiært gjøres det gjeldende at eventuelle saksbehandlingsfeil i form av manglende begrunnelse ikke kan ha hatt betydning for den avgjørelsen lagmannsretten har kommet til, jf. tvisteloven § 29-21 første ledd. Endelig hevdes det at grunnleggende rettssikkerhetshensyn taler for at den fakultative adgangen til å oppheve som følger av § 30-3 andre ledd bokstav d, ikke i noe fall bør benyttes. Det fastholdes at statens anke ikke bør tillates fremmet, jf. tvisteloven § 30-4 første ledd. Saken reiser ikke spørsmål av betydning utenfor den foreliggende sak og heller ikke andre grunner tilsier at det er særlig viktig å få saken avgjort i Høyesterett.
- (20) Staten v/Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker har ikke kommet med bemerkninger til ankeutvalgets varsel om opphevelse. Det er derimot i prosesskriv av 22. desember 2014 knyttet kommentarer til As prosesskriv av 19. desember 2014, og fremhevet at As kritikk av Gjenopptakelseskommisjonen i hovedsak gjelder kommisjonens oppbygging av vedtaket.
- (21) A har i prosesskriv 5. januar 2015 kommentert statens prosesskriv av 22. desember 2014.
- (22) *Høyesteretts ankeutvalg* bemerker:
- (23) Tingretten behandlet og avgjorde saken etter reglene om forenklet domsbehandling, idet den fant at påstanden om ugyldighet av Gjenopptakelseskommisjonens vedtak klart ikke for noen del kunne gis medhold, jf. tvisteloven § 9-8. Det ble vist til at A ikke kunne gis medhold i sitt søksmål uten at tingretten måtte fravike Høyesteretts storkammeravgjørelse inntatt i Rt. 2012 side 519.
- (24) Lagmannsretten har opphevd tingrettens dom med følgende begrunnelse:

"Tingretten uttaler, jf. det siterte ovenfor, at man ser det slik at saksøker tar til orde for at retten skal se bort fra storkammeravgjørelsen, og videre at anførselene om saksbehandlingsfeil fra kommisjonens side bare er "en omkamp" om bevisene. Anførselene om saksbehandlingsfeil og myndighetsmisbruk er ikke behandlet ut over dette. Tingrettens dom må forstås slik at man har ansett disse anførselene for ikke å være reelle. Lagmannsrettens syn er som påpekt at det i tillegg til anførsler knyttet til bevisbedømmelsen også forelå anførsler om saksbehandlingsfeil og myndighetsmisbruk. Dette var anførsler som tingretten måtte ta stilling til. Når det ikke er gjort, har tingretten ikke behandlet saken på riktig måte. Unnlattelse av å ta stilling til anførsler er en saksbehandlingsfeil som kan lede til opphevelse av dommen, jf. f.eks. Rt. 2010 side 325.

...

Når tingrettens dom ikke behandler spørsmålet om saksbehandlingsfeil, innebærer dette også en feil ved tingrettens domsgrunner. Denne feilen innebærer at lagmannsretten ikke har forsvarlig grunnlag for å ta stilling om det er klart at anken ikke vil føre fram, jf. tvisteloven § 29-13 annet ledd. Det foreligger da feil som er til hinder for prøving av anken, jf. tvisteloven § 29-21 annet ledd bokstav c og Schei m.fl., Tvisteloven Kommentartutgave, 2. utgave, side 1064. Også på dette grunnlag må tingrettens dom oppheves."

(25) Som det framgår av det siterte, legger lagmannsretten til grunn at tingretten kun har vurdert Gjenopptakelseskommisjonens bevisvurdering, men ikke de manglene ved avgjørelsen som er påberopt i form av saksbehandlingsfeil og myndighetsmisbruk.

(26) Ankeutvalget ser annerledes på tingrettens dom enn lagmannsretten.

(27) Innledningsvis i sin drøftelse presiserer tingretten at den ikke har kompetanse til å prøve Gjenopptakelseskommisjonens bevisvurdering. Det heter om dette:

"Domstolene kan prøve gyldigheten av kommisjonens avgjørelse. Domstolenes prøvelsesrett er imidlertid her svært begrenset. Det vises til avgjørelsen fra Høyesterett (storkammer) av 29.03.12, inntatt i Rt-2012-519. Av denne følger at prøvelsesretten ikke omfatter Gjenopptakelseskommisjonens bevisbedømmelse og at den konkrete rettsanvendelse heller ikke kan prøves. Det vises til avsnitt 75 og 76, gjengitt ovenfor side 15."

(28) Om adgangen til å prøve kommisjonens saksbehandling, heter det:

"Når domstolene ikke kan prøve kommisjonens bevisbedømmelse, har dette også fått følger for prøvingen av kommisjonens utredning og begrunnelse. Det vises her til Høyesteretts uttalelse i avsnitt 77 i dommen, gjengitt ovenfor side 15."

(29) I avsnitt 77 i Rt. 2012 side 519, som tingretten viser til, heter det:

"Domstolene må derimot prøve om kommisjonen har fulgt grunnleggende saksbehandlingsregler, for eksempel at kravene til habilitet og kontradiksjon er oppfylt – noe som også er forutsatt av Høyesteretts ankeutvalg i Rt-2008-1571. Med mindre det er tale om grove og åpenbare feil, må imidlertid andre sider av kommisjonens saksbehandling falle utenfor prøvingsadgangen. Jeg finner grunn til særlig å nevne kommisjonens utredningsplikt. Utredningsplikten er helt sentral i kommisjonens arbeid for å klarlegge de faktiske forhold, og det ville bryte med grunntanken bak etableringen av kommisjonen om domstolene kunne overprøve kommisjonens vurderinger av hvilke utredninger som er nødvendige. Som fremholdt i proposisjonen side 104, uttrykker bestemmelsen om utredningsplikt en rettslig standard som forutsetter en nærmere avveining i den enkelte sak. Domstolene kan vanskelig prøve om denne standarden er overholdt uten å måtte bevege seg inn på bevisbedømmelsen."

(30) Tingretten gjennomgår så argumentasjonen som har vært gjort gjeldende av A fra stevningen til senere prosesskrift. Tingretten leser stevningen slik at den i vesentlig grad er et angrep på kommisjonens bevisvurdering, mens hovedanførselen etter Høyesteretts dom i storkammersaken dreies over i et angrep på saksbehandlingen og forsvarligheten av kommisjonens avgjørelse. I denne forbindelse siterer tingretten følgende fra As prosesskrift 30. april 2014:

"Den avgjørelse som er truffet av Høyesterett i 2012 gjør ingen endring i mine faktiske anførsler. Anførselene fastholdes derfor. For ordens skyld presiserer jeg at feilene vedrørende Gjenopptakelseskommisjonens bevisvurdering er så grove at de også er saksbehandlingsfeil som har hatt betydning for sakens utfall. I tillegg medfører dommen fra 2012 at jeg fremmer ytterligere én anførsel:

Høyesteretts avgjørelse av 2001 er grovt uforsvarlig. Særlig gjelder dette vurderingen av

barnårsbeviset. Det er en grov saksbehandlingsfeil som kan ha fått betydning for resultatet av Gjenopptakelseskomisjonenes vedtak at Gjenopptakelseskomisjonene uprøvd har lagt Høyesteretts grovt uforsvarlige bevisvurdering i 2001 til grunn for sin avgjørelse.

Det vil bli påberopt for tingretten at tingretten på vanlig måte plikter å følge straffeprosesslovens bestemmelser for så vidt gjelder hvilken prøvelsesrett som domstolene har i forhold til Gjenopptakelseskomisjonens vedtak. Herunder anføres at tingretten også plikter å følge Stortingets mening med loven i den utstrekning denne mening er klart uttalt i lovforarbeidene og ikke er i motstrid med lovens bestemmelser eller rettskilder med høyere rangorden enn straffeprosessloven."

- (31) Når tingretten så gir uttrykk for at "[s]aksøkers anførsel om saksbehandlingsfeil er således bare et annet navn på det samme, nemlig en omkamp om bevisene", betyr ikke det at tingretten ikke har ansett saksbehandlingsanførselen som reell. Ut fra tingrettens premisser finner ankeutvalget det klart at uttalelsen er ment å gi uttrykk for den begrensning i prøvingen av saksbehandlingen som Høyesterett uttalte i avsnitt 77 i storkammersaken, nemlig at domstolene ikke skal prøve saksbehandlingsanførsler som forutsetter en overprøving av kommisjonens bevisbedømmelse. Slik ankeutvalget forstår tingretten, har den ansett at argumentasjonen i sin helhet er av en slik karakter at den faller utenfor prøvingsadgangen. Tingretten har på dette grunnlaget funnet at vilkåret til å avsi dom etter forenklet domsbehandling dermed er oppfylt, jf. tvisteloven § 9-8.
- (32) Lagmannsretten har ikke vurdert tingrettens dom ut fra det som har vært tingrettens avgjørelsesgrunnlag. Den rettsanvendelsen som ligger til grunn for tingrettens dom, har således ikke vært prøvd av lagmannsretten. Ankeutvalget finner det på denne bakgrunn enstemmig klart at avgjørelsen lider av en slik mangel at det gir grunnlag for oppheving i medhold av tvisteloven § 30-3 andre ledd bokstav d. Lagmannsrettens dom blir etter dette å oppheve.
- (33) Staten ved Kommissjonen for gjenopptakelse av straffesaker har ikke nedlagt påstand om sakskostnader.

SLUTNING :

Lagmannsrettens dom oppheves.

Bård Tønder
(sign.)

Tore Schei
(sign.)

Henrik Bull
(sign.)

Riktig utskrift: